

מצוה י"ד - ציצית

מצוה י"ד היא שציוונו לעשות ציצית, והוא אמרו יתעלה (במדבר ט"ו, ל"ח): "ועשו להם ציצית ונתנו על ציצית הכנף". ואינה נמנית בשתי מצוות, ואף על פי שהעיקר אצלנו (מנחות פ"ד מ"א) "התכלת אינה מעכבת את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת", שהרי נאמר בספרי (ספרי זוטא פרשת שלח, ל"ט): "יכול שהן שתי מצוות, מצות תכלת ומצות לבן, תלמוד לומר 'והיה לכם לציצית' מצוה אחת היא ואינה שתי מצוות". וזו אין הנשים חייבות בה כמו שהתבאר בראשון מקידושין (ל"ג ע"ב). וכבר התבאר משפטי מצוה זו בפרק ד' ממנחות.

פירוש המצוה

מצוה י"ד היא שציוונו לעשות ציצית כשלובשים בגד הראוי לכך והוא אמרו יתעלה "ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם לדורותם ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת". ואף שיש כאן שני ציוויים שונים - "ועשו להם ציצית" - זה חוטי הלבן, "ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת" - זה חוט התכלת, מכל מקום במנין המצוות הכל נחשב למצוה אחת ואינה נמנית בשתי מצוות נפרדות, מצות לבן ומצות תכלת ואף על פי שהעיקר אצלנו לפסוק הלכה כרבנן במחלוקתם עם רבי במנחות ריש פרק התכלת (ל"ח ע"א), ולכן התכלת אינה מעכבת את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת וכל אחד מהם יכול להופיע לחוד, ואם כן היה ראוי שנחשוב את מצות ציצית בשתי מצוות שאינן תלויות זו בזו, בכל זאת למצוה אחת תחשב שהרי נאמר בספרי, יכול שהן שתי מצוות נפרדות במנין המצוות, האחת מצות תכלת והשניה מצות לבן, תלמוד לומר "והיה לכם לציצית", וזה כולל גם את הלבן וגם את התכלת שהרי פסוק זה נאמר אחרי הציווי לעשות את הלבן והתכלת, ואם כן ראינו שהתורה חשבה את שניהם מצוה אחת היא ואינה שתי מצוות. וזו אין הנשים חייבות בה מפני שהיא מצות עשה שהזמן גרמה שכן כסות לילה פטורה מן הציצית כמו שהתבאר בראשון מקידושין. וכבר התבאר משפטי מצוה זו בפרק ד' ממנחות שהוא פרק התכלת.

התכלת והלבן - מצוה אחת

יסוד דברי הרמב"ם במצוה זו, נמצא בשורש י"א משרשי ספר המצוות: "שאיין ראוי למנות חלקי המצוה חלק חלק בפני עצמו כשיהיה המקובץ מהם מצוה אחת", ובין דבריו שם כתב:

ואמנם מקום הקושי הוא בדברים שאמרו בהם אין מעכבין זה את זה, כי העולה במחשבה היה, אחר שאלו החלקים כל חלק מהם בלתי צריך לחבירו, שיהיה כל חלק מצוה בפני עצמה, כמו אמרם "התכלת אינה מעכבת את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת", והנה היה אפשר לנו שנאמר שלבן ותכלת ימנו שתי מצוות, לולא מה שמצאנו להם לשון מבואר במכילתא דרבי ישמעאל, נאמר שם: יכול שהם שתי מצוות, מצות התכלת ומצות הלבן, תלמוד לומר "והיה לכם לציצית" - מצוה אחת היא ואינה שתי מצוות, הנה כבר התבאר לך שאפילו החלקים שאינן מעכבין זה את זה פעמים יהיו מצוה אחת, כשיהיה הענין אחד, כי הכוונה בציצית "למען תזכרו", אם כן כלל הדבר המחויב בזכרון ימנה מצוה אחת, הנה לא נשאר לנו אם כן שנביט במנין המצוות לאמרם מעכבין או אין מעכבין, כי אם אל הענין לבד האם הוא לענין אחד או לענינים רבים.

הרמב"ן בהשגתו לשורש י"א הקשה על הרמב"ם כמה קושיות (בדפוסים אחדים הובאו הדברים בטעות בשורש תשיעי).

א. מדברי הרמב"ם נראה שאם דברים אינם מעכבים זה את זה היה ראוי למנות בשתי מצוות, לולא שמצא ברייתא האומרת על התכלת והלבן שהם מצוה אחת. ויש להקשות, שהרי בברייתא במנחות (ל"ח ע"א) נחלקו רבי וחכמים אם התכלת והלבן מעכבים זה את זה או שאינם מעכבים זה את זה, ואם כן יש לומר שנחלקו אם התכלת והלבן מצוה אחת או שתיים, ולפי זה יש לומר שהברייתא האומרת ששניהם מצוה אחת היא לדעת רבי הסובר שמעכבין זה את זה, ואין צורך לשנות את העיקר, שדברים שאינם מעכבין נמנים בשתיים, מפני ברייתא זו. וראיה לדבר המשנה במנחות (כ"ח ע"א): "ארבע ציציות מעכבות זו את זו שארבעתן מצוה אחת, ר' ישמעאל אומר ארבעתן ארבע מצוות", ומכאן שמצוה אחת פירושו שמעכבין זה את זה וכמה מצוות פירושו שאין מעכבין זה את זה.

דקדוק בדברי הרמב"ן ילמדנו שמחלוקת הרמב"ם והרמב"ן, בגירסת המכילתא דר' ישמעאל (הוא ספרי זוטא) יסודה. הרמב"ן גרס: "תלמוד לומר 'והיה לכם לציצית וראיתם אותו'", ומכאן שהתכלת והלבן מצוה אחת, והרמב"ם גרס: "והיה לכם לציצית". והנה בריש פרק התכלת במחלוקת רבי ורבנן, לדעת רבי: "וראיתם אותו מלמד שמעכבין זה את זה", ולדעת הרמב"ן הן דברי המכילתא דר' ישמעאל שלומדים מ"וראיתם אותו" שזה מצוה אחת. אבל גירסת הרמב"ם שלומדים שהתכלת והלבן מצוה אחת מ"והיה לכם לציצית" שכולל את התכלת

והלבן, ואדרבה מכאן ראייה שאין אלו דברי רבי, שהרי לרבי יש לימוד אחר, ולכן משמע שזה ענין בפני עצמו הבא ללמדנו שהתכלת והלבן מצוה אחת היא אף למאן דאמר שאין מעכבין זה את זה.

ומה שהביא הרמב"ן לראיה מהמשנה על ארבע ציציות, כבר הקשו על דבריו, מה שייך להקשות כלל, דמשום דרבי ישמעאל סבירא ליה ארבע מצוות, ימנו במנין המצוות כארבע מצוות, דבשלמא בלבן ותכלת או תפילין של יד ושל ראש, שייך למנותן שתי מצוות שהרי הם בשני דברים שונים אבל בציצית דלרבי ישמעאל סבירא ליה שעל כל כנף חייבה תורה במצות ציצית מה שייך למנותן כארבע מצוות והרי זה ממש כמי שיש לו שני בגדים ומטיל בכל אחד ציצית שכופל המצוה כמה פעמים ואין לזה כל קשר למנין (עי' הנצי"ב על הספרי סוף פרשת שלח, פסקא ט', ובפירוש ארגמן למסכת ציצית להגר"ח קניבסקי שליט"א, הל' י"ג).

וראייה ברורה לדבר, שאין קשר בין דברי רבי ישמעאל לבין תכלת ולבן, שכן סדרם רבי בשתי משניות נפרדות ואף בפרקים שונים, ואת התכלת והלבן צירף לתפילין של יד ושל ראש, ומכאן שאלו דומים יותר בענינם מאשר ארבע כנפות הציצית.

ב. עוד הוקשה לרמב"ן שאם המכילתא דר' ישמעאל סוברת שהתכלת והלבן אינם מעכבים זה את זה - כדברי הרמב"ם - אם כן למאי נפקא מינה אם זו מצוה אחת או שתיים, "וכי בא התנא הזה עכשיו למנות רמ"ח מצוות עשה וללמדנו שלא נביא מצות ציצית בחשבוננו אלא למצוה אחת? זה דבר איננו ראוי לטעות בו". ויש להוסיף ולהעיר על הרמב"ם שאף בהלכות ציצית האריך במנין מצות הציצית וזו לשונו (פ"א ה"ה):

אף על פי שאין אחד מהן (מהתכלת והלבן) מעכב את חברו אינן שתי מצוות אלא מצות עשה אחת, אמרו חכמים הראשונים "והיה לכם לציצית" מלמד ששניהם מצוה אחת... **והלובש טלית שיש בה לבן או תכלת או שניהם כאחד הרי קיים מצות עשה אחת.**

ויש להבין מה בא להוסיף במשפט האחרון ולמאי נפקא מינה? ונראה בביאור דברי הרמב"ם על פי מה שהקשה השאגת אריה (סי' ל"ב) מדוע אם אין לו תכלת, מטיל לבן, והרי יש כאן שני ציוויים, תכלת ולבן, ובשעה שלובש מתחייב בשניהם ואם מטיל רק לבן הרי מבטל עשה דתכלת בידים. וביותר יש להקשות לדין שאנו מכניסים עצמנו לחיוב, לכאורה טוב יותר שלא נלבש בגד של ארבע כנפות, ולא נבטל מצות עשה דתכלת בידים. שאלה זו בא הרמב"ם ליישב באומרו שהלובש בגד שיש בו לבן או תכלת או שניהם קיים מצות עשה אחת, ואם כן אין זה נחשב לביטול עשה, כי קיים אותה מצות עשה של "והיה לכם לציצית", שמתקיימת באחד מג' האופנים הנזכרים בהלכה שכתב הרמב"ם, ובמקרה כזה אין זה נקרא ביטול עשה, ופשוט הוא.

ולפי זה יש לומר שאף המכילתא דר' ישמעאל שאמרה שהתכלת והלבן מצוה אחת, נאמרה לענין זה שלא יחשב לבישת הלבן לבדו לביטול מצות עשה דתכלת, שהרי מקיים אותו עשה של "והיה לכם לציצית", וממילא שמענין למנותן במצות עשה אחת לענין תרי"ג המצוות.

ג. עוד הוסיף הרמב"ן להעיר על דברי הרמב"ם שמנה התכלת והלבן כמצות עשה אחת לעומת תפילין שמנאן בשתים - של ראש ושל יד - והלא הדין נותן שיהיה להיפך, שהתכלת והלבן שני ענינים הם ואילו בתפילין כל מה שכתוב בשל יד כתוב בשל ראש וענין אחד הוא. שאלתו של הרמב"ן באה מפני שהרמב"ם ביאר שהכל הולך לפי הענין - אם אחד הוא הרי זו מצות עשה אחת, ואם כמה ענינים הרי במקרה שאינן מעכבות זו את זו יחשבו לכמה מצוות.

ואין קושיתו של הרמב"ן אלא על דברי חז"ל שהביאם הרמב"ם להוכיח שבתפילין יש שתי מצוות וביצית אחת, ואם כן לא על הרמב"ם תלונתו. ונראה שענין אחד או כמה ענינים אינם בגוף המצוה, אלא בחפצא עליו באה המצוה. שהנה בתפילין אף שמצד המצוה הענין אחד, הרי מצד המקום עליו חלה המצוה הם כמה ענינים, של ראש כנגד המח ושל יד כנגד הלב. וכשם שהאדם יש בו גוף ונשמה כן גם מצות תפילין נחלקת לשל יד ושל ראש. אבל מצות ציצית חלה על הבגד שענין אחד הוא, ולכן גם התכלת וגם הלבן מתיחסים לבגד ונחשבות למצות עשה אחת.

פירושה של המילה ציצית

כתב הרמב"ם בתחילת הלכות ציצית:

ענף שעושין על כנף הבגד ממין הבגד הוא הנקרא ציצית מפני שהוא דומה לציצית של ראש, שנאמר "ויקחני בציצית ראשי", וזה הענף הוא הנקרא לבן, מפני שאין אנו מצוים לצבעו, ואין לחוטי הענף מנין מן התורה. ולוקחין חוט צמר שנצבע כעין הרקיע וכורכין אותו על הענף וחוט זה הוא הנקרא תכלת ואין למנין הכריכות שכורך חוט זה, שיעור מן התורה. נמצאו במצוה זו שני ציוויים, שיעשה על הכנף ענף יוצא ממנה, ושיכרוך על הענף חוט תכלת, שנאמר "ועשו להם ציצית... ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת".

פירוש המילה ציצית לדעת הרמב"ם (שמקורו בגמ' מנחות מ"ב ע"א) הוא, חוטים הנפרדים כשערות הראש. ובמצות ציצית, אלו חוטי הלבן, שצוותה התורה שיהיו חוטים ממין הכנף יוצאים ממנו. ועוד ציווי יש, שיהיו חוטים אלו נכרכים בפתיל תכלת.

הרי"ף בהלכות ציצית (דף י"ד ע"א) כתב "דתכלת נמי מקרי ציצית". דבריו אלו נאמרו תוך כדי דיון על חיוב בגד פשתן בציצית פשתן, ודעתו לחייב. והיה נראה

שהוא מפרש שציצית שבתורה קאי נמי אתכלת ודלא כהרמב"ם, אלא שמצאנו תשובת הרמב"ם בזה הלשון (ח"א תש' קכ"ב בהוצאת מקיצי נרדמים):

על דעתנו בדבר ציצית של פשתן בטלית של פשתן. אין לנו להוסיף בזה על מה שהזכיר רבי יצחק זצ"ל (רי"ף) בהלכות זוהי אצלי הדעה האמיתית שלא יפקפק בה שום בעל עיון.

ולפי זה עלינו ליישב דברי הרי"ף עם דברי הרמב"ם.

בספרי פרשת שלח, מצאנו שני פירושים למילה ציצית, בזה הלשון: "ועשו להם ציצית", אין ציצית אלא דבר היוצא... דבר אחר למה נקרא שמה ציצית על שם שהציץ המקום על בתי אבותינו במצרים". אלא שבגירסת הגר"א לא גרס "דבר אחר", ולגירסתו אין אלו שני פירושים אלא פירוש אחד, ונראה שכך למד רשב"ם בפירושו לתורה: "ציצית" - כמו בציצת ראשי, קבוצת פתילים תלויים כשער הראש. והיה לכם לציצית - הציצית הזה יהיה לכם לראיה שתראו אותו, כמו 'מציצין מן החרכים', וכן מצאתי בספרי". לפי פירושו בספרי הרי ש'ועשו להם ציצית" זה מלשון חוטים נפרדים "והיה לכם לציצית" - לשון הבטה. ויש לומר שכך למד גם הרמב"ם ש'ועשו להם ציצית" - זה חוטי הלבן שהם ענפים ממין הבגד היוצאים ממנו, ואילו "והיה לכם לציצית" - כולל גם את התכלת, שכל אלו החוטים היוצאים מן הכנף, ישמשו לראיה ולזכרון מצוות ה'.

ונראה שפירוש זה מוכרח לשיטת הרמב"ם, שכן בהמשך ההלכות שהוזכרו לעיל כתב: "והתכלת אינו מעכב את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת... אף על פי שאין אחד מהן מעכב את חברו אינן שתי מצוות אלא מצות עשה אחת, אמרו חכמים הראשונים 'והיה לכם לציצית' מלמד ששניהם מצוה אחת", ואם אמנם ציצית כוללת את שניהם, התכלת והלבן, כמו שאנו רואים במילים "והיה לכם לציצית", מדוע כתב בתחילה שציצית כוללת רק את הלבן. ולדברינו מובן, שבמילים "ועשו להם ציצית" - פירוש ציצית הוא החוטים הנפרדים, וזה רק הלבן, אבל במילים "והיה לכם לציצית" - פירוש ציצית הוא הבטה וראיה וזה כולל גם התכלת.

כך נראית דעת הרמב"ם והיא דעת הספרי שלח (לגירסת הגר"א). אמנם בספרי פרשת כי תצא כתוב: "גדילים תעשה לך", למה נאמר, לפי שנאמר 'ועשו להם ציצית' שומע אני יעשה חוט אחד בפני עצמו, תלמוד לומר 'גדילים'. והנצי"ב בפירושו לשאלות (שאלתא קכ"ז אות י"א וקמ"ה אות כ"ה) כתב שמחלוקת תנאים לפנינו בפירוש המילה ציצית אם כוללת רק לבן או גם את התכלת. ופירש לפי זה המשך דברי הספרי (ונפקא מינה בין הפירושים). ומחלוקת זו תלויה אם ציצית לשון חוטים נפרדים או לשון ראייה כנ"ל.

אף רש"י עה"ת (במדבר ט"ו, י"ח) פירש על המילים "ועשו להם ציצית" שני פירושים כלשונות הנ"ל.

פירוש זה למילה ציצית יש לו נפקא מינה לפירוש "התכלת אינו מעכב את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת", שכן בתורה כתוב "ועשו להם ציצית על כנפי

בגדיהם לדורותם ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת", ואם כן אין אפשרות שיהא תכלת בלא שקדם לו לבן (אם אנו מפרשים שציצית זה הלבן, כרמב"ם), ואם כן יוצא שהלבן מעכב את התכלת, ולכן פירש הרמב"ם (פ"א ה"ד): "כיצד, הרי שאין לו תכלת, עושה לבן לבדו וכן אם עשה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר התכלת לבדו - כשר". ועיין במפרשים שתמהו על הרמב"ם ששינה בין "התכלת אינו מעכב את הלבן" לבין "הלבן אינו מעכב את התכלת" ועל פי מה שכתבנו דברי הרמב"ם מבווארים.

ועשו להם ציצית

בכל מקום שהגדיר הרמב"ם מצות ציצית, כתב "**לעשות** ציצית", והוא על פי הפסוק "**ועשו** להם ציצית", וכן "גדילים **תעשה** לך". להגדרה זו יש השלכה הלכתית, שכן נפסק שבציצית יש פסול של "תעשה ולא מן העשוי" (מנחות מ' ע"ב). ויש לדון אם עשיית הציצית היא צורת המצוה ממש, או שהיא תנאי בלבד בכשרות הציצית אך לא חלק ממשי מן המצוה.

כתב הרמב"ם (ציצית פ"א ה"ב): "וציצית שנעשה מן העשוי מקודם פסול, כיצד, הביא כנף שיש בה ציצית ותפרה על הבגד, אפילו יש באותה הכנף אמה על אמה, פסול, שנאמר 'ועשו להם ציצית', לא מן העשוי שהרי זה דומה למי שנעשית מאליה". וכתב הכס"מ: "בריייתא שם (מנחות מ"א): ושויין שלא יביא אפילו אמה על אמה ממקום אחר ובה תכלת ותולה בה. ופירש"י, ממקום אחר - מטלית אחרת ויש בה תכלת ותולה בה, משום ד'על כנפי בגדיהם' בעינן וכנף זה לא היה מבגד זה בשעת עשיה. ורבנו מפרש שהטעם מפני שדומה למי שנעשית מאליה". נחלקו רש"י והרמב"ם בטעם הפסול בהביא ממקום אחר, לרש"י הפסול משום "על כנפי בגדיהם" ולרמב"ם משום "ועשו להם ציצית".

עוד מחלוקת מצינו בין הרמב"ם לרש"י בסוגיית "הטיל למוטלת" (מנחות מ' ע"ב) שלרש"י בהטיל חוטים לבגד שיש בו חוטים, כיון דעבר על כל תוסיף, ועבר על דברי תורה, אין זה נקרא מעשה מצוה, ואם קצץ את החוטים הראשונים, נקרא מעשה וכשר (ואין בו פסול של תעשה ולא מן העשוי). ואילו לרמב"ם לא אמרינן שקציצתן הוי מעשה ונקרא מן העשוי (פ"א ה"ט"ו).

ומצאנו שנחלקו רש"י והרמב"ם בהגדרת מצות ציצית, למאן דאמר ציצית חובת גברא.

נציע קודם את הסוגיא (מנחות מ"ב ע"א):

רב נחמן אשכחיה לרב אדא בר אהבה רמי חוטי וקא מברך לעשות ציצית, אמר ליה מאי ציצי שמענא, הכי אמר רב ציצית אין צריכה ברכה. כי נח נפשיה דרב הונא, על רב חסדא למירמא דרב אדרב, ומי אמר רב ציצית אין צריך ברכה, והא אמר רב יהודה אמר רב, מנין לציצית בעובד כוכבים שהיא פסולה, שנאמר "דבר אל בני ישראל

ועשו להם ציצית", "בני ישראל" יעשו ולא העובדי כוכבים יעשו, והא מאי רומיא? אמר רב יוסף קסבר רב חסדא, כל מצוה שכשרה בעובד כוכבים, בישראל אין צריך לברך, כל מצוה שפסולה בעובד כוכבים, בישראל צריך לברך.

ואחר בירור הנושא מסכמת הגמרא (שם ע"ב):

אלא... כל מצוה דעשייתה גמר מצוה, כגון מילה, אף על גב דכשירה בעובד כוכבים צריך לברך, וכל מצוה דעשייתה לאו גמר מצוה, כגון תפילין, אף על גב דפסולות בעובד כוכבים, בישראל אינו צריך לברך. ובציצית בהא קמיפלגי מר סבר חובת טלית הוא ומר סבר חובת גברא הוא.

ופירש רש"י:

בהא פליגי - רב נחמן ורב חסדא אליבא דרב, רב חסדא סבר ציצית חובת טלית הלכך עשייתן היא גמר מצותן, ורב נחמן סבר חובת גברא היא ועטיפתה זוהי מצותה.

פירוש לפירושו, שלרב נחמן, העטיפה היא המצוה ולא שייך לברך קודם לכן, ודקדק רש"י ולא כתב "עטיפתה גמר מצותה" שאז היה משמע שעשיית הציצית היא התחלת המצוה, אלא כתב "עטיפתה זוהי מצותה", ואם כן אין בעשיה כל מצוה. אבל הרמב"ם (ברכות פ"א ה"ח) כתב: "וכל מצוה שיש אחר עשייתה ציווי אחר, אינו מברך אלא בשעה שעושה הציווי האחרון, כיצד, העושה סוכה או לולב או שופר או ציצית או תפילין או מזוזה אינו מברך בשעת עשיה... מפני שיש אחר עשייתו ציווי אחר, ואימתי מברך... כשיתעטף בציצית...". הרי שפירש שעשיית הציצית והתפילין הם תחילת המצוה והעטיפה היא **גמר** מצותה, ולא עצם המצוה כפירש"י.

וממחלוקת זו נובעות שאר המחלוקות, שלרש"י כיון שאין מצוה בעשיית הציצית, הרי דין תעשה ולא מן העשוי הוא שהעשיה היא תנאי לכשרות הציצית, ולכן די בעשיה כל דהו כגון קציצתן, ובהביא ממקום אחר ותלה הכנף בכגד, היה זה נחשב למעשה, אם לא שכתוב בהדיא "על כנפי בגדיהם", ולרמב"ם מעשה הציצית הוא חלק ממשי מן המצוה, ודין תעשה ולא מן העשוי הוא בעצם הגדרת המצוה ולכן לא די במעשה כל דהו, והביא ממקום אחר, הוא פסול בעשיית הציצית, מדין "ועשו להם ציצית".

וראיה לרמב"ם מכמה דינים שמצאנו בשעת עשיה, שאם נעשו בכשרות, אף שנפסלו אחר כך בשעה שלובש, הרי זו כשרה, כגון בגד שנפחת ממלא קשר גודל, אם היה כשר בשעת עשיה, כשר (מנחות מ"ב ע"א), וכן דין גרדומין שאם נפחתו חוטי הלבן כשר, כיון שבעשיה היה כשר (ושני דינים אלו כלל הרמב"ם בפ"א ה"ח).

יוצא אפוא לשיטת הרמב"ם, שההבדל בין מאן דאמר חובת טלית למאן דאמר חובת גברא, שלמאן דאמר ציצית חובת טלית, המצוה היא רק עשיית הציצית, ולמאן דאמר חובת גברא, המצוה היא עשיית הציצית ולבישתה.

לפי זה יתבאר שינוי הלשון ששינה הרמב"ם בין מנין המצוות על סדר המצוות לבין מנין המצוות על סדר ההלכות, שעל סדר המצוות כתב **"לעשות ציצית** שנאמר 'ועשו להם ציצית'", ועל סדר ההלכות כתב **"לעשות ציצית על כנפי הכסות"**. ונראה שעל סדר המצוות רצה לכלול גם מאן דאמר חובת טלית ולכן כתב הרמב"ם בלשון כללית בסתם **"לעשות ציצית"**, אבל על סדר ההלכות ראוי לכתוב על פי מה שנפסק שציצית חובת גברא ולכך כתב **"על כנפי הכסות"**, שכן חייב רק בשעה שרוצה לכסות וכמו שכתב בפ"ג ה"י: **"היאך חיוב מצות הציצית, כל אדם שחייב לעשות מצוה זו אם יתכסה בכסות הראוי לציצית, יטיל לה ציצית ואחר כך יתכסה בה"**.

...וציוונו להתעטף בציצית

כתב הרמב"ם (ציצית פ"ג ה"א):

אף על פי שאין אדם מחויב לקנות לו טלית ולהתעטף בה כדי שיעשה בה ציצית, אין ראוי לאדם חסיד שיפטור עצמו ממצוה זו, אלא לעולם ישתדל להיות עטוף בכסות המחויבת בציצית כדי שיקיים מצוה זו, ובשעת התפלה צריך להזהר ביותר.

פשוט הוא שמצות ציצית היא מצוה קיומית, שהמקיימה מקיים מצוה, אך אינה מצוה חיובית שחייב אדם להכניס עצמו לחיוב המצוה, ורק מדת חסידות היא להתחייב במצוה זו (ועי' ה"ל' יסודי התורה פ"ה ה"א). ולכאורה יש להקשות, ממה שכתב הרמב"ם בספר המצוות בסוף מצוות העשה, בסכמו סוגי מצוות עשה:

ומהם מצוות מתחייבות בהכרח בכל זמן ובכל מקום ובאיזה ענין שיהיה כגון **ציצית** ותפילין ושמירת שבת ונקראו המצוות שהן מזה המין, מצוות הכרחיות, מפני שהם מתחייבות לכל איש שהגיע לפרקו מישראל בהכרח בכל זמן ובכל מקום ובכל ענין.

והעיר הרב קאפח זצ"ל (עמ' קע"ח הע' 25), שהרי אם אינו עטוף בכגד עם ארבע כנפות אינו חייב בציצית, כלשון הרמב"ם שהבאנו, ומדוע תחשב ציצית למצוה הכרחית.

עוד הקשו מלשון הרמב"ם (שבועות פ"א ה"ו):

שלישית (דוגמא שלישית לשבועת שוא) שנשבע לבטל את המצוה, כיצד, כגון שנשבע שלא יתעטף בציצית, שלא ילבש תפילין ושלא ישב בסוכה בחג הסוכות ולא יאכל מצה בלילי הפסח או שיתענה בשבתות

ובימים טובים וכן כל כיוצא בזה.

וכן בפ"ה הי"ח שם כתב, בבארו חיוב שבועה כשכולל האיסור או המצוה עם דבר הרשות: "כגון שנשבע שלא ישב בצל סוכה לעולם או שלא יעלה עליו בגד שנה או שנתיים" וכן משמע שם בהלכה י"ט שהנשבע לבטל מצות ציצית נקרא נשבע לבטל המצוה.

וכתב הכס"מ שם:

ומה שכתב רבינו או שלא יעלה עליו בגד שנה או שנתיים, נראה שלענין ביטול מצות ציצית בשב ואל תעשה קאמר, דחיילא עליה בכולל, ואילו היה מצוה על האדם ללבוש בגד שיש בו ציצית, כשם שהוא מצווה להניח תפילין, היו הדברים מכוונים, אבל מאחר שאין אדם מצווה אלא שלא ילבש בגד שיש בו ארבע כנפות בלא ציצית, ואם רצה שלא ללבוש כל ימיו בגד שיש בו ארבע כנפות לא ביטל מצות ציצית, מה צורך לומר שלא יעלה עליו בגד שנה או שנתיים כדי שתחול שבועה על בגד של מצוה בכולל, הא אפילו נשבע שלא ילבש היום בגד שיש ארבע כנפות, או בגד שיש בו ציצית חלה שבועה עליו, שהרי אינו מושבע מהר סיני ללבוש בגד ארבע כנפות בציצית.

ונשאר הכס"מ בצ"ע, ועי' כס"מ ריש הלכות שחיטה ועי' רב"ז ולח"מ (בהל' שבועות שם) שדחקו אף הם בלשון הרמב"ם. ויש לציין שבמקור במסכת שבועות (כ"ט ע"א) וכן בספרא (פרשה ט') לא מוזכרת כלל דוגמא של מצות ציצית, רק סוכה ותפילין, והרמב"ם הוסיפה מדיליה, ובודאי לאשמועין שזה נקרא נשבע לבטל המצוה, ולא על מנת להלאותנו בדחוקים.

ונראה לי שבשיטת הרמב"ם בשבועות על פי מה שכתב התשב"ץ בתשובה (ח"א ק'). התשב"ץ נשאל על אחד שנשבע שלא יפטור יבמתו ודעת השואל היתה שהנשבע שלא ליבם או שלא לחלוץ שהשבועה חלה עליו ואינו נקרא נשבע לבטל המצוה, שכן אם נשבע שלא ייבם הרי אפשר לו בחליצה, ואם נשבע שלא לחלוץ הרי אפשר לו בייבום.

ועל זה כתב התשב"ץ:

לכאורה נראה שאם נשבע שלא ייבם דלא חלה עליה שבועה דמושבע ועומד הוא... ואפשר לדמות זה למי שנשבע שלא יטעם כלום ביום טוב לר' אליעזר דסבירא ליה או כולו לשם או כולו לכס, ואמרינן (ביצה ט"ו ע"ב) דלדידיה שמחת יום טוב רשות היא, ואפילו הכי משמע ודאי שהנשבע שלא יטעם כלום הוי נשבע לבטל המצוה... הכי נמי גבי מצות יבמין אף על גב דמצותה מן המוכחר ליבם, כיון דאי לא בעי ליבומי רמיא עליה מצות חליצה לא מקריא הרעה דרשות ולא חלה עליה שבועה...

ויש להביא ראייה לזה מדתנן (שבועות כ"ט) "נשבע לבטל את המצוה שלא לעשות סוכה" והרי בעשיית סוכה אפילו ללשון בני אדם שאין מתכוונין בסוכה אלא בסוכה של מצוה... אפילו הכי לסוכה כל שבעה מתכוונין דהא מברכין עליה ושם שמים חל עליה כל שבעה, ואפילו הכי לא חיילא עליה שבועה ואף על גב דשאר ימים בר מלילה הראשונה הוה רשות גמורה, כיון דמכל מקום אי בעי אכיל לסעודת קבע, מצוה איכא, משום הכי הוי נשבע לבטל את המצוה, דאי לא הוי נשבע לבטל את המצוה בשאר יומי, אמאי לא חיילא עליה אפילו ללילה הראשון בכולל, דומיא דלא אשב בצל דירושלמי, אלא ודאי **כל שיש בעשיית הדבר כשעשהו מצוה, אף על גב דמצי פטר נפשיה מינה, הוי נשבע לבטל את המצוה.**

עוד כתב שם שאף שיכול לפטור עצמו ממצות סוכה על ידי עסק מצוה אחרת או שיהיה חתן, מכל מקום הוי נשבע לבטל המצוה. וטעמו של התשב"ץ נראה, שנשבע לבטל המצוה, זה בנשבע נגד רצון התורה, שעל רצון התורה הוא מושבע ועומד מהר סיני, ואין הקב"ה חפץ בשבועתו המנוגדת לרצון התורה. ולכן אפילו שיכול לפטור עצמו בכל מיני אופנים מן המצוה, מכל מקום בנשבע לבטל הוי שבועה לבטל המצוה. וכן נראית דעת הרמב"ם שכתב גם "נשבע שלא לעשות סוכה" (על פי המשנה בשבועות שם), והרי לעשות סוכה בודאי אינו חייב, אלא כיון שיש בעשיה מצוה, והרגילות היא שצריך לעשות סוכה על מנת לשבת, לכן נקרא נשבע לבטל המצוה (וכן משמע מהרש"ש בשבועות כ"ט ע"א, והמצפה איתן בשבועות כ"ה ע"א). וכן נראה שתירץ הנצי"ב במרומי שדה (שבועות כ"ה ע"א), ובדומה לזה חיל המלך (הל' שבועות פ"א ה"ו). וכן נראית דעת הרמב"ם בהדיא במצות ציצית, שזו מצוה שרצון התורה שיקיימה, ולכן גם נקראת מצות ציצית מצוה הכרחית, וכלשון הרמב"ם :

תמצא המצוות ההכרחיות שישים מהם, ובתנאי שיהיה האיש שאמרנו שחייב באלו השישים מצוות הכרחיות, שיהיה ענינו כענין שרוב בני אדם בו, והוא שיהיה עומד בבית במדינה ויאכל המאכלים הידועים למין האדם רוצה לומר הלחם והבשר ויעשה סחורה עם בני אדם וישא אשה ויוליד בנים.

ובהערות לפירוש מהרד"ם על ספה"מ העיר על מה שכתב הרמב"ם (סוף מצוות עשה) שציצית מצוה הכרחית, לעיין בהגהות מימוניות בסוף הל' ציצית (אות ס'), ושם כתב שבימיהם היו רגילים ללכת בלבושים החייבים בציצית שאלו היו הלבושים הרגילים ולכן יש הקפדה על המבטל מצות ציצית. ונראית כוונתו מפני שבזמן התורה זה היה הלבוש, הרי זה מגלה על רצון התורה שילך אדם עם ציצית, כמו שסיים הרמב"ם הלכות ציצית "לעולם יהא אדם זהיר במצות ציצית שהרי

הכתוב שקלה ותלה בה כל המצוות כולן, שנאמר 'וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות ה'".

ועי' בית יוסף (או"ח ריש סי' כ"ד) שהביא מאמרי חז"ל על עונש המבטל מצות ציצית וסיים דבריו: "ונראה לי דהיינו דוקא כשיש לו בגד של ארבע כנפות ואין בו ציצית", וזה לשיטתו בכס"מ (הל' שבועות פ"ה הנ"ל), אבל לרמב"ם יש לומר שיש עונש למבטל באופן כללי מצות ציצית שעושה שלא כרצון התורה. וכן משמע בגמ' שבת (קנ"ג ע"א מובא בטור שם): "**בכל עת** יהיו בגדיך לבנים - אלו ציצית".

נמצאת למד שהגדרת חיוב מצוה זו כך הוא: אף שבכל רגע פרטי אינה מצוה חיובית, מכל מקום באופן כללי רצון התורה שיהא אדם מקיימנה והיא מצוה הכרחית, והמבטלה לגמרי מבטל מצות עשה ומתוך כך הנשבע לבטלה נשבע לבטל את המצוה. וכן שנינו בספרי סוף פרשת שלח: "כל המבטל מצות כנף מהו אומר (איוב ל"ח) 'לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה'".

להתעטף בציצית

בדברים שאמרנו יש ליישב שאלת המפרשים על מטבע שטבעו חכמים בברכה

זו.

באור זרוע (הל' ברכת המוציא סי' ק"מ) כתב:

והא דמברכינן להתעטף בציצית, אף על גב שאין חובה להתעטף אפילו למאן דאמר חובת גברא הוא, כדאמרינן פרק התכלת "ולטעמיך אפילו למאן דאמר חובת גברא הוא, נהי דחייביה רחמנא כי מכסי טלית בת חיובא, כי מכסי טלית דלאו בת חיובא מי חייביה רחמנא?" יש לומר דחייב לכסות מדרבנן, אי נמי הואיל שנהג בה חייב כדפרישית לעיל גבי תפילת ערבית.

ותירוצו אינו מתאים לשיטת הרמב"ם שלא כתב שחייב ללבוש ציצית מדרבנן או מטעם מנהג, וכן הקשה במור וקציעה (סימן ח').

ולפי מה שאמרנו מבואר, שאמנם מצות ציצית היא מצוה חיובית וחייבים להתעטף בציצית וזה רצון התורה ולפי זה נקבע מטבע הברכה.

* * *

יש לדקדק בלשון הרמב"ם בחיוב המצוה, אם העיטוף קודם ואחר כך חייב לעשות ציצית, או שחייב להתעטף בכגד שיש בו כבר ציצית.

בפ"ג ה"י כתב:

היאך חיוב מצות הציצית, כל אדם שחייב לעשות מצוה זו אם יתכסה בכסות הראוי לציצית, **יטיל לה ציצית ואחר כך יתכסה בה** ואם נתכסה בה בלא ציצית הרי ביטל מצות עשה.

משמע להדיא שצריך להתעטף בבגד עם הציצית ואם נתכסה בלא ציצית ביטל עשה, ואם הכיסוי היה מחייב עשיית הציצית אחריו היה כותב הרמב"ם "אם נתכסה בה ולא הטיל ציצית ביטל עשה". אבל בהלכה י"א כתב: "אף על פי שאין אדם מחויב לקנות לו טלית ולהתעטף בה כדי שיעשה בה ציצית", משמע לכאורה שהעיטוף הוא המחייב. וכבר נתקשו בדבר דומה בתוס' ביבמות (צ' ע"ב) על דברי הגמ' שציצית עוברים בשב ואל תעשה וזו לשונם (בד"ה "כולהו"): "ואם תאמר סדין בציצית היכי הוי שב ואל תעשה דכי מכסה בטלית דבת חיובא היא ואין בו ציצית הרי עובר בידים, ויש לומר דבשעת עיטוף אכתי לא מחייב עד אחר שנתעטף... ומיהו קשה מדמברכנין להתעטף בציצית משמע דבשעת העיטוף עביד מצוה", עיי"ש. ועי' שאגת אריה (סי' ל"ב) שנחלק על דברי התוס' וסבר שהעיטוף הוא המצוה ולא שמתחייב אחר כך בציצית.

ונראה בדעת הרמב"ם שאף שהעיטוף הוא המחייב בציצית, מכל מקום צורת המצוה שיתעטף בטלית מצויצת, וכיון שרצונו להתעטף חייב להטיל בה ציצית קודם, ולכן כתב שביטול עשה הוא בלבש בלא ציצית. ודומה הדבר לסוכה שאף שזמן החג הוא המחייב במצות סוכה מכל מקום צריך לעשות סוכה קודם כדי שכשיכנס החג יוכל לשבת, וכן אגד הלולב ושאר מצוות שהכשרן קודם בזמן. והרבה יש להאריך בנפקא מינה מצורת המצוה, ע' היטב בשאגת אריה סי' ל"ב, ובשו"ע סי' י"ג סע' ב' בשם מרדכי, ובאגרות ראי"ה ח"א אג' קמ"א, ועוד אחרונים ואכמ"ל.